

БРАНИЧ

ЛИСТ ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ.

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОВАСТУПНИКА У СРБИЈИ.

Лист излази 1. и 16. сваког месеца.

К Р А Ђ А

УЛОМАК ИЗ ЕНГЛЕСКОГ КАЗНЕНОГ ПРАВА.

НАПИСАО

Ј. Ђ. Авакумовић

(НАСТАВАК И СВРШЕТАК.)

VII. ЗАВРШНА РЕЧ.

Но да, после овог малог уметка о римском и француском праву, опет продужимо говор само о енглеском казненом праву. Ово, са својом смртном казном за крађе, не одговара захтевима данашње науке и цивилизације, који су против смртне казне *у оште*, а нарочито онде, где се живот човеку, па ма и зликовцу, не одузима за *равну* чињеницу; где зликовац својим делом није уништио какав туђ човечи живот.

У осталом баш и у оним случајима, у којима је енглеско казнено право за крађу прописало казну само лишења слободе, и ова је врло строга; она није саразмерна према величини казнене одговорности, која је природна последица, кад се повреди туђа само имањина!

А поред тога, енглеском казненом праву мора се замислити и то, што је оно некад допуштало, да се лопови, за време робије, заточења или затвора, још и батинају с времена на време. Ово су остади само суровости и нечовечности старог доба, које је осудила данашња цивилизација.

Поред овога, што наведосмо у прилог томе, да енглеско казнено право, са својим строгим казнама за крађе, не одговара модерним начелима о казненом праву, — оно је још

www.unilib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

више са њима у супротности у томе, што смо видели, да оно: разбојништво, насилну изнуду и писмену претњу у цели изнуде увршћује у крађе. Ми смо раније кад смо говорили о овим кажњивим делима, већ казали, како је погрешна таква квалификација ових дела; тада смо дали и разлоге за наше мишљење. За то би било излишно, да и овде опширно говоримо о томе. Али опет зарад потпуности оцене, коју овде вршимо, морали смо и овде да напоменемо ово неколико речи о истом предмету.

То су, у главном, мане енглеског казненог права о крађи.

Но при свем том у опште ценећи прописе енглеског казненог права о крађи, неби се могло овоме пребачити, да бар у главном не одговара захтевима данашње цивилизације. Оно истина није увек било такво, већ је до данашњег стања дошло само поступним развијањем и усавршавањем. Али, у сваком случају, толико му се мора признати, да је с временом непрестано корачало напред докле није дошло до свог данашњег стања. Оно је у почетку било строго, ако се готово не би смело рећи и сурово. А доцније су та строгост и суровост мало по мало нестајале, док нису заузеле своју данашњу хуманост. Тим начином енглеско казнено право приближавало се, истина поступно, али зато и сигурно, оним начелима, која треба да буду основа здравом и човечанском идеалу казненог права. Тај развитак и резултат види се у енглеском казненом праву како кад је реч о самом појму крађе, тако и у деобинених облика; а нарочито се то примећује у њеној казнености. Најпре није било са свим јасно, кад би се смело рећи да постоји крађа; а доцније то је питање све боље и боље цењено, док се најпосле и у томе није дошло до резултата, који је створио правилан поглед и коректну оцену онога, што се сматра као апсолутно нужно за појам крађе. Тако исто било је и са облицима крађе. У почетку није била у енглеском казненом праву повучена тачна граница између просте и тешке крађе; но доцније и то је извршено правилно тако, да ни у том погледу данас енглеско казнено право није заостало иза савременог развоја у казненом праву у опште.

Најпосле тај исти процес развоја видимо и у *казненост* по енглеском казненом праву. Најпре казне нису биле саразмерне према величини казнене одговорности; а доцније све је више и више одржавана равнотежа између те две важне чињенице у казненом праву.

Тако се и у енглеском казненом праву у опште, потврдило оно опште правило, да се казнено право у сваког народа мора да развија и мења према самом ступњу народњег образовања и цивилизације. Што је више образовања постојало код народа, то је и његово казнено право добијало облик све савршенији и благороднији. Примењујући то опште начело на енглеско казнено право, Енглези могу да буду само задовољни са својим казним правом, јер се не може пребацити, да оно није напредовало упоредо са ширењем цивилизације. С тога Енглези имају и користи, да проучавају развој тог свог казног права. Јер само тако радећи, они ће бити кадри да мене свога казног права у разном добу, протумаче савременим ступњем народњег образовања.

Но ма колико да је то истина са енглеског гледишта — опет не би било необично питање: да ли је при свем том било вредно, да се и ми Срби бавимо овако детаљном расправом енглеског казног права о крађи?

Ми смо мислили да то није ни за нас било излишно из два главна разлога. Прво, што за свакога у опште, па и за нас Србе, не може бити без вредности, ако знамо, како је постајало, како се развијало и какво је данас казнено право у народа као што је енглески. Тек тако можемо бити у стању да упоредимо *своје* казнено право о истом питању, са страним казним правом; као и да спазимо мане и празнине нашег казног права, а нарочито да постанемо спремни да све то поправимо. И друго, општа корист овакве расправе јест и у томе, што смо се ми, и ако говорећи специјално о енглеском казненом праву, — при свем том трудили, да у овој расправи изнесемо више начела о крађи у опште. А такъв рад само може да послужи правилном и коректном погледу на начела, која треба да буду основа казненом праву код

сваког образованог народа, и по томе која се корисно могу да примене у казненом праву у опште, па и у нашем.

С ових разлога ми написасмо ову расправу, коју да-досмо читаоцима у руке. Па надајући се да садржина ове расправе, а ни сам начин писања у њој, неће читаоцима дати повода да мисле, као да овом расправом нисмо постигли на-меру, која нас је и покренула да овом приликом узмемо перо у руке — ми бисмо могли тиме да завршимо расправу.

Али пре него што би смо то урадили, још ћемо да учинимо мали упоред између енглеског казног права с једне стране и Душановог закона с друге стране. Но тај упоред нећемо да урадимо у опште о њиховим прописима о крађи, већ само о једном делу те целине. На име, то ћемо да урадимо само с *казненошћу* за крађе, на спрам одредаба како једног тако и другог казног права. А тај упоред енглеског казног права са нашим старим казним правом послужиће нам као мерило да сазнамо разлику између та два казна права.

Ми смо већ видели, како је енглеско казно право не само у доба Душаново, већ и до најновијег времена (до Ђорђа IV. или 1830 године) за крађе одређивало врло често *смртну* казну.

Док на против Душанов закон за крађе није одређивао смртну казну, као што смо такође казали напред у овој расправи.

Ова разлика у казнама за крађе по енглеском, и по на-шем старом казненом праву значајна је нарочито с тога, што је и наше старо казнево право за *друга* кажњива дела та-кође прописивало смртну казну, као што се то види из чла-нова: 133, 136, 144, 147, 148, 152, 153, 156 и 165 Душа-нова закона. А ово одређивање смртне казне за друга кажњива дела, доказ је, да је наш стари законодавац намерно, а не само случајно, пропустио да одреди смртну казну и за крађе; да је хтео да буде блажи према лоповима, него према дру-гим, већим, кривцима. Радећи тако, наш Душанов закон од-говорио је захтевима човечности, која не допушта, да се човек лини живота због незаконог одузимања туђе *ствари*. Ту ми

видимо у њему оличено оно начело које је тек најновија наука казненог права успела да данас оствари, па и то само код неких цивилизованих народа. А то показује на каквој је висини још пре толико векова стајало наше старо казнено право. Ми смо на другом месту већ доказали, како је наше старо казнено право (Душанов закон) било боље и благородније од енглеског казненог права оног доба у другом питању. То је било у установи пороте *)

А и овде, у питању о казнености за крађе имамо да кажемо то исто. И у томе наше старо казнено право стоји над енглеским. То се мора признати, кад наше старо казнено право за крађе не одређује и смртну казну, док је на против енглеско казнено право онако издашно са смртним казнама због тешких крађа. Истина се не може порицати, да није строго, ако не и свирепо, што је наш Душанов закон прописивао, да се лопов због крађе *лиши вида*; али се тако исто мора допустити, да је још свирепије, кад се за крађу човеку одузме и сам живот. И слеп човек може да живи, па и ако мучно; али кад се човек лиши живота, онда је једном за свагда свршено са његовим бићем. У сваком случају дакле нашем старом казненом праву мора се признати више благородства и човечности и на спрам лопова, него што је то било код Енглеза и до најновијег доба. А то показује, да је српски народ још у оно доба смео претендовати на име цивилизованог народа.

Као Србину мило ми је, што и овом приликом могу да покажем колико је висока била српска цивилизација над цивилизацијом осталих народа оног доба. А та надмоћност ондашње српске цивилизације јасно сведочи да народ, који је још у оно доба општег мрака и необавештености стајао тако узвишено, не би ни доцније изостао иза осталих цивилизованих народа, да није злим удесом у томе био спречен. Само навала азијатских дивљака, и њихово варварство кад су били да српски народ, који је још у Душаново доба дао доказа о

*) Види: Енглеска, француска и српска порота од Ј. Ђ. Абакумовића, стр. 159.

оваквом свом благородству, зауставе на путу цивилизације. Да није српски народ вековима живио под дивљачким притиском Турака, његово би се казнено законодавство зацело и данас могло мерити са казним законодавством осталих образованих народа, јер није могуће да народ, који је пре толико векова заузимао прво место у казненом законодавству оног доба, не би и данас био достојан представник образованости и човечности, да се не би и данас то огледало у његовом казненом законодавству. Ну кад је зао удес хтео те је српско казнено законодавство, са пропашћу српске државе, морало векове да преживи у нерадњи, докле су казнена законодавства осталих цивилизованих народа корачала путем напретка — онда је у толико више дужан садашњи нараштај Краљевине Србије да дивовским корацима граби да своје данашње казнено законодавство стави на исту висину, на којој су казнена законодавства осталих образованих народа. То је истина огромна, али зато и часна дужност садањег нараштаја српског. Ми данас истина морамо да извршимо силних напрезања да не би изостали иза других цивилизованих народа, који нису имали онакве сметње, као оно ми, у своје напредовању и цивилизацији. Али кад је наше старо казнено законодавство још пре толико векова могло не само да буде равно казненом законодавству других народа оног доба, већ и да стоји над њима, — не смемо ни ми данас остати ниже.

Да би се колико-толико припомогло, те да наше данашње казнено право може стати упоредо са казним правом осталих цивилизованих народа, — то је изазвало ову нашу расправу. Она је, до душе, сувише специјална, јер се бави само једним питањем, с начелима о крађи, па и то само по енглеском казненом праву. Али ми смо се при свем том трудили да у њој изнесемо начела, која данашња наука у опште о овом питању заступа као најбоља и најблагороднија; смерали смо да овој расправи дадемо карактер општег значаја. А у таквом облику ми држимо да и оваква, и ако само специјална расправа, може да послужи општој цели за бољитком на пољу казног права.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Па ако смо успели, да у овој расправи дамо материјала, који би могао послужити за такав обрт у нашем данашњем казненом праву, — онда можемо ову расправу да завршимо с осећајем неког задовољства. Јер се у таквом случају смемо надати признању, да смо урадили бар нешто, што може да олакша судбу оних бедника, које зао удес или њихова воља може да доведе на оптужничку клупу, али које при свем том не треба са свим лишити наде, да ће се и према њима поступати човечно, хуманитарно.

ПОГЛЕДАЈМО ОПЕТ МАЛО НА НАШЕ КАЗНЕНЕ ЗАВОДЕ.

О нашим казним заводима прилично је до сад доста писано, разбирано и мишљено, и доста је добро и писано и мишљено, али при свем том сама ствар стоји готово све на једној истој тачци. Она је још све једнако у неодређеном почетку. Оно нешто мало, што је негда започето, ту је и застало. И у опште може се рећи, да се према времену, према утрошеном државном новцу и према толикој радној снази ништа значајнога у корист саме ствари није ни учинило. Све нешто отуд, одовуд, пише се, мисли се, испитује се, предлаже се, па ипак после свеколиког манифестовања добре и најбоље воље, најзад опет одјекне из груди мислећих патриота: епа шта знамо, не може се, нема се сучим, има толиких пречих потреба и т. д.

Ту изреку: има пречих потреба, биће већ скоро 20 година како слушамо, и цела је истина, да она нешто доказује али по несрећи, слабо и готово ништа не извињава, јер кад се једном од признате и изречене потребе за уређење наших казних завода ни за толики низ година не може доћи на ред од пречих потреба, онда ко зна, кад ће у држави те прече потребе престати, па да у нас уређење апсана дође на дневни ред.

Међутим време и наш социјални развој не чека нас. Оно и то чини, те нам се и апсане из дана у дан, с године на годину, све више и више пуне. Бриге и терета за државу нарочито за њену благајну све више и више, а нужног рационалног олакшања за исту — благајну — по све слабог и

недовољног ма да би тога требало и морало бити у много већој сразмери и према данашњем стању наших апсана.

О овоме би се могло још подоста писати и многе и многе ствари и аритметичким доказима подкренити, али која полза, кад је свима оним, који су по што год написали и мислили о овим стварима, све то и сувише добро познато.

Но ми смо намерни да овде за сад додирнемо само две околности, за које нам се чини, да би се огрешили о дужност патриоте, кад на њих неби мало ближе погледали, јер смо уверени, да ћемо тиме више доброј ствари послужити него кад би о томе сасвим оћутали, а ваљда ће се ко год још заинтересовати те да се о ствари што више података и искустава прибави.

Те две, по нашем мишљењу важне околности јесу: *штета и застој наших казнених завода и недовољно занимање осуђеника*. А надамо се, да ћемо овим кратким посматрањем доброј ствари још и по томе више послужити, што су, као што нам је из новина познато, данас на дневном реду две комисије одређене за извиђај неуредности чиновника у два казнена завода?!

Тако дакле:

I.

Ми налазимо да наши казнени заводи зато поглавито ни онолико се напред не крећу колико би се сасвим сигурно и према овакоме стању могли рационално кретати, што брига и управа истих још никако не може да дође у руке оним и онаквим људима, који би се по својој спреми и с највећом вољом и истинским самопожртвовањем и могли и хтели посветити овој истини мучној, али и једној по цељи и намери врло важној и племенитој државној служби.

Да ли ће се икад моћи у нас приступити истинском уређењу наших казнених завода, то ми нисмо у стању погодити, ма да основни фонд за подизање апсана има већ ваљда скоро преко један милион и по динара, што је придошло од зараде и уштеде из судских апсана и казнених завода.

Али задахнути само чувством патриотизма а никако арогантношћу вређања или прекора, слободни смо изјавити, да нам је за чудо, што се у нас још никако не поради бар на тој врло осетној потреби, те да се управе казнених завода поверавају строго за то спремнима, који би, као што напред рекосмо, и кадри и вољни били, казним заводима са свим

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У духу сувремене криминалне науке и криминалног законодавства управљати, олакшавајући при том што више и држави и влади мучан задатак и по овој грани.

Иначе и данашња и будућа као и све досадање владе има ће непрестано белаја с комисијама и извиђањем неуредности заводских чиновника. У осталом то и јесте са свим природна последица кад се врло често управе казних завода морају да повере људима, који о оваким службама немају ни појма а уз то још немају ни воље ни могућности да се у истима бар и за време службе усавршавају, него се заборавае, па се сасвим изгубе од свога задатка и позива, на што их опет често наведе и та околност, што рад и кретање петих и иначе слабој и недовољној контроли подлежи, која би међутим најпрактичнија била, кад би исте засебне било и у самом устројству министарства правде.

Да би се дакле што спремнији чиновници за заводе овакога рода добили, ми износимо на надлежну оцену свима мишлећим патриотима, да би по нашем мишлењу врло практично и целесходно било, кад би се реорганизацијом заводских служба изазвали кандидати за исте, па онда од њих два—три изабрати, који претходно да се одашљу у два три реномирана страна завода, па тамо да се придруже службама као и тамошњи чиновници, где би по по године или и по годину дана провели практички служећи и радећи, па после их овде на службе употребити.

А за то би најзгоднији кандидати били из омањих почетних државних служба, који би се без промене своје категорије државног чиновника могли на то употребити а могли би се узети и свршени правници и философи, који би се искључно томе позиву хтели посветити.

Само тако и на овај би се начин чини нам се, на сигурно могла пробудити и воља за оваке службе и заводи наши могли би кренути из овога штетног застоја у коме се данас наоде.

Само тако могла би и држава и влада од завода очекивати и тражити оне плодне резултате како у материјалном тако и у моралном погледу, на које држава потпунога права има. Иначе стоје и држава и влада и пред богом и пред човечанством одговорне за толики број својих мање срећних држављана, који се по издржаној казни враћају у друштво

ако не гори а оно онаки исти какви су били и пре кад су у завод ушли.¹⁾

Толики број разнога темперамента, разних наклоности, разних погледа, најразличнијег изобразења, па ако оћете и разне судбине, једном речи толики број разних моралних па у неколико и приличан број и душевних болесника стрпати под један кров а недати им вештих и савесних управљача и чувара, значи у државноправном погледу као неки вид самоубијства. Јер држави мора да је по општем принципу и за тим стало, да што више има у сваком погледу честитих држављана, а не жигосаних и свакојаквих. Па зато за онај број својих држављана, који по несрећи, и најзад бог би свети знао којим узроком, доспе до апсане, мора се нарочито бринути о њима, да се у друштво врате са захтевима једног честитог, поправљеног држављанина. Иначе пасивност од стране државе у том погледу по некад и до некле може се по мало и извињавати, али се никад не може са свим и оправдати, до год се буде хтело истински стајати на земљишту правде и закона.

II.

Рад и одређено рационално занимање код осуђеника, то је у толикој мери од потребе за његову и физичку и моралау страну, као што му је и храна за одржање живота потребна. То је једно од најмоћнијих средстава за постизавање одређеног задатка сваком казниеном заводу. Где има довољно уређених радова по заводима, ту се с пола муке добијају они резултати, који иду и на знатно олакшање државних трошкова око овог нужног зла и на умалење друштву и држави беспослени број индивидуа, који само о злу мисле. На кратко, радом се најлакше и најбрже осуђеник поправља.

У нас има само у два робијашка завода, овде и у Нишу, ваљда преко 1400 осуђеника на хлебу. Ови у граду имају нешто мало занимања на понеким радовима. Али знатан број осуђеника нема никаква занимања; мањ кад се овда онда тревн по што год да раде по градској околини.

У Топчидеру станује њих преко 300 осуђеника, међу којима има по несрећи преко 200 малолетних. Од њих неки

¹⁾ Имамо по несрећи неких података, који нам казују, да се многи одиста и гори враћају из завода по што су били кад су у њ ушли, али о томе ћемо другом приликом проговорити коју.

но нешто уче у школи заводској, неки се употребљују на разне пољске радове, али и међу њима има их који веома много времена проводе у нераду.

Сем тога има их по филијалима у Крагујевцу, Љубичеву, Добрпчеву, Кладову и у Аранђеловцу, но да ли и они шта и колико раде, да ли они шта и коме привређују, да ли би и они на што више, сигурније и што практичније могли бити употребљени, као и да ли под довољним и нужним надзором стоје, о томе не можемо за сад ништа казати, јер нам ни околности нису ближе познате под којима се они тамо крећу¹⁾.

Они опет у Нишу, који се због многих незгода у врло траљавом стању наоде, јер смо се о томе скоро једном приликом и сами лично уверили, готово ништа практичнога не раде. Код њих је општа негација у сваком погледу. Све је код њих у праведном очекивању, да буду макар и приближно суређени према данашњим захтевима.

Кад се оволики број осуђеника посмотри како у заводима овде тако и по филијалима на страни, не узимљући у рачун и пожаревачки казнени завод, у коме има и толико женскиња, онда се човеку и против воље натурује питање и брижна замисао, зашто се оволики број радне снаге не би употребно што је више могуће продуктивније и корисније и по личност самог осуђеника а и по интерес државни. Оно мало незнатне привреде годишње од 10—20.000 динара, као што нам је казано, готово не вреди ни спомена кад се узме у рачун толика грдна радна снага по заводима, на које се ваљда преко 300.000 динара троши.

И зар не би се могло с правом очекивати и тражити далеко већа привреда, кад се има на расположењу једно на друго узевши преко 6000 сати дневно од на пример само 1000 сасвим за рад способних осуђеника?

Или ако нећемо то узети у рачун, а оно зар можемо и смемо бити сасвим равнодушни у народно-економном погледу кад нам на пр. само од 1200 осуђеника једно на друго у најмању руку узевши по апсанама сваке године по 6000 год. са свим непродуктивно пропадне?

Ко зна шта је снага и време и шта би ова два чиниоца рационално употребљени и распоређени могли учинити и произвести, тај ће лако сам себи дати одговора на ова питања.

¹⁾ Ових дана имадосмо прилике видети како се један осуђеник из ових филијала враћа у град, што се одао био скитњи и пијанчењу, докле је био изнад сваког надзора.

У Топчидеру, као што рекосмо, има преко 200 само малолетних осуђеника. За наше прилике заиста жалосна слика. И они сем оно мало нешто што уче по мало књигу, па и то не сви, највећи део времена проводе у залуд, а кад толики млади и здрави дечасти тако укупно време узалуд проводе, свака мислећи може погодити шта од њих бива и шта им на памет не дође. Зар је то некаква важна привреда бајаги за државу, што ће они произвести нешто кукуруза, јечма, жита, некаква цвећа¹⁾, што се надгледају 5—6 крава државних и два три бика и још друге којекакве ситнице, које се представљају као неки приход, а да ли овај приход у сразмери одговара и потрошку који је преко године учињен док се до бербе дошло употребљујући дневно једно на друго у најмању руку по 200 радних осуђеника и шта је опет на њих утрошено — то се не показује.

По нашем мишљењу далеко би више и корисније по државни интерес било, кад би се на место свега овог усева само пасуљ производио за израну осуђеника, те се неби бар и за тај артикал хране морао новац издавати. Или бар да се и све то жито и кукуруз за израну осуђеника употреби, те би се бар у толико мање новца из главне благајне морало издавати.²⁾

Поред овога још ћемо само мало узгред нешто и о школи осуђеничкој напоменути а на име: да би и ову требало другојачије и практичније уредити и све излишно из ње изба-

¹⁾ Кад рекосмо цвеће. Ми имамо колосалних паркова у Топчидеру, код финансије и у граду, и имамо свуда и некакве стаклене баште, на обдржавање и обслуживање којих се осуђеници употребљују, па при свем том као и то нам један са свим меродаван и надежан каза, ипак су нам Земункиње ове године преко 1000 дуката само на цвећу из наше престолнице однеле, а наши плаћени државни баштовани срећни су кад нам продаду по једну киту цвећа па и то кад вајпре платимо по неколико динара те се до њих довеземо, а они, којима стоје на расположењу и осуђеници не могу да сиправљају и продају ките цвећа на пијаци.

²⁾ Опет морамо приметити, да је у нас омиљенија небрига него рачун и брига. Зар се то може разумно оправдати, што за оне исте осуђенике, који у Топчидеру оно 4—5 крава чувају, негују, музу и млеко приватним шпекулантима продају, управа казненога завода за њих кад се разболу купује млека од прив. млекара, а купује и јаја за болницу ма да има доста простора где би се држале неколико кокошака за домаћу потребу завода. У церишком и лепоглавском заводу могу управе у самом здању да хране свиње од однака и сличина па маст и млеко да употребе на изхрану осуђеника, а ми код толиког простора, код толиких однака и сличина не можемо ни једно свињче на олакшање изхране осуђеника да одхранимо. Нама је лакше све то купити него исто рационално уекономисати у корист државне касе нарочито онде где је резултат извештај.

ци, а увести што је најпотребније од књиге и учења осуђеника према приликама и времену осуде; и да се као облигатни предмети за предавање поред учења књиге, уведе и практично обучавање у пчеларству, воћарству, каламлењу, одржавању земље у добром стању и познавању њеном, кад се шта и како треба радити, а од градинарства само толико. колико је потребно производити разно поврће за изхрану осуђеника овде и на страни.

Све остало мување и шврљање осуђеника по Топчидеру, треба укинути, јер је непрактично и не одговара задатку и једнообразности ма и приближно једног казненог завода.

Код толиког опет броја осуђеника у граду, који знатно времена узалуд проводе, ми ипак нећемо или не умемо ту снагу да употребимо него н. пр. министарство војно и данас и све једнако плаћа приватнима за израду скројене обуће и одеће војницима, и грдне суме издаје за све ужарске и кожарске направе, а да и не спомињем фабрику тополивице у Крагујевцу, где би снага осуђеника такође могла дати изванредне резултате.

Аустро-угарска војска може да носи и обућу и одећу која се по казним заводима шије, тамо се може по заводима израђивати свака ужарска потреба од најгрубијег палмара па до најфајнијег канана како за војску тако и за приватне потребе; тамо може робијаш да тка најбоље дамаст-платно и гобелинске ћилимове и засторе, а код нас све то не може, за што? што смо немарљиви и што је у нас небригање и за оваке ствари омиљеније но ма шта друго. Тамо се може по заводима радити корнарство, за које ми грдне паре избацујемо из земље, а код нас не може, ма да имамо и снаге и материјала за тај артикал. Тамо могу осуђеници израђивати од сламе оне разне асурице за брисање ногу испред врата за које ми такође многе паре издајемо, а наши осуђеници код толике сламе и шевара нису кадри ни најобичније асурице да праве. Нама је угодније све то скупо плаћати ма да за израду и тога и свега имамо и снаге и материјала ит.д. ит.д. јер има безброј практичних радова и ствари, које осуђеници свуда раде такс рећи и дан и ноћ док српски осуђеник спава.

Из наше земље иде грдан новац на страну на пр. за обућу нарочито дечију. Овај тако много трошећи се артикал и на штету нашег домаћег рукотворства доноси се са стране јевтиније, но што би се у нашој земљи и од наших мајстора

добно, а то за што? што је тамо далеко јевтинија радна снага које доста и по апсанским заводима има, а наши толики малолетни осуђеници нису кадри ни конац у иглу уденути, и и онакве себи људски направити!

Министарства: правде, војно и народне привреде, могла би тако рећи склопити алијанцију радова, па и дотле, док се у нас не подигну и потпуно не уреде апсане, могло би се извесно и на сигурно приномећи општем развоју рукотворства, а у исто време дало би се прилике довољном и практицијем занимању осуђеника по заводима

И за то би по нашем мишљењу одвећ нужно и потребно било кад би се што скорије за сад и код наших осуђеника поред већ нешто постојећих завело и изучавање заната; обућарског, ужарског, кројачког, корнарског, четкарског и асурџијског, па богме и тесачког и каменорезачког.¹⁾

Изучавање ових заната допринело би нам више добрих ствари, јер поред рационалног занимања осуђеника, мало по мало разројили би ове врсте занатлије, постале би и у нас те врсте радне снаге јевтиније, подпомогло би се домаће рукотворство.

Кад би се изучавање ових заната озбиљно увело, држава би наша могла имати и врло корисне уштеде на спрам данашњих огромних издатака, јер би н. пр. многе потребе, нарочито обућарску за војску на овај начин врло лакше и јевтиније подмиривала по иначе; тако исто и све ужарске и кожарске потребе а и одело би се све за војску могло по заводима израђивати, као што то бива и по другим земљама, и што је најглавије, на овај би се начин сузбијало и странско уношење обуће, одеће, корнарства, ужарства, четкарства и разних рогозних и сламних направа и потреба.

А поред ових, користи и иначе би издржавање ових установа државу стало јевтиније, циљ би кажњења извесније и практицијје била постизавана и фонд за подизање апсана брже би доспео до оне висине, кад би већ било могуће и њега ставити у дејство, па приступити коначном и потпуном уређењу наших апсана.

За набавку пак потребног материјала, алата и занатских наставника, требало би само у почетку неку потребну суму

¹⁾ Одавно би ми могли имати све улице тесаним каменом патосане, да су толики наши осуђеници редовно и постојано на тесање камена у Тоцхидеру употребљавани и обучаваани, наравно под надзором плаћених наставника.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS
одредити и то из већ постојећег фонда за подизање апсана, а затим, кад се једном радови одпочну, онда сав потребни набавни материјал и алат као и награда наставничка да тече само и једино из прихода и привреда заводских.

А да би ова привреда била што извеснија и сигурнија, по нашем мишлењу, ваљало би згодним једним начином и све наставнике јако заинтересовати на што живљу марљивост у раду, да се што већа привреда истерује. И то би само тако могло бити кад би се наставницима поред њихове одмерене награде и нека извесна тантијема од чисте привреде одредила.

Овај би начин, чини нам се, понајсигурније дејствовао на што живљу радњу у заводу и најпрактичније би могао осигуравати држави што већу привреду од казненских завода, иначе, кад би се наставницима одредила само њихова награда, онда се и они некако као „погоспоре“ на не маре, да ли ће се и колико што и привредити, пошто је њему све једно, јер било те привреде не било, њему је његово осигурање.

Имало би се, наравно, још доста напомињати у прилог реорганизације и организације разних ствари које у круг апсанских питања спадају, али то би нас далеко одвело а није нам то ни била намера да се упуштамо у опширна посматрања него само тек мало да додирнемо с практичне стране питање, које никако не би требало оставити још и даље својој неизбежној и неодређеној судбини.

Па ако и овим кратким изнашањем мисли заинтересујемо још кога ко би хтео и могао што по своме некуству у корист овога питања на јавност изнети, онда ћемо сви вршити једну веома пријатну патриотеку и хуманитарну дужност. Јер, кад о овим стварима најбољи и најискуснији правознаци свију образованих и напредних држава на својим редовним годишњим међународним састанцима износе довољно материјала за расправу и уређење апсанских питања у духу сувременог криминалног права и законодавства, онда, ваљда неће хтети а ни смети ни наша млада Краљевина иза других културних и напредних држава изостати на штету свога међународног положаја што га у реду европских држава заузима.

Ми у том погледу апелујемо на наше правнике нарочито млађе, који сад тек почињу служити земљу и Краља.

М. Дамјановић.

МЕЂУНАРОДНО ЖЕЛЕЗНИЧКО ПРАВО У ВРЕМЕ РАТА

ОД
ЛОРЕНЦА СТАЈНА

(НАСТАВАК)

А. — Ратно право неутралних железница у погледу њиховог саобраћајног материјала.

Ратно право неутралних железница у погледу њиховог саобраћајног материјала не односи се и на товар возова и вагона. Ако се овај товар састоји у ратним средствима, то треба применити правила следећућег одељка. Само кад се тачно обележи разлика између саобраћајног материјала и његовог товара, онда је лако утврдити и главне тачке ових правила.

I. — Право неутралности, које почива на европској функцији неутралних железница *компромитовано* је, чим је неутрални воз *вољно променио* свој правац, који је обележен у реду возње (*öffentliche Fahrordnung*), јер баш та правилност у кретању возова и веза са возовима других народа и даје им карактер срестава за европски саобраћај, те се они и у границама територија ратујућих страна, као неутрални сматрају. Чим је воз напустио ред, који је јавно прописан, без да га је на то приморала која од ратујућих страна, треба га одма сматрати као сумњива и ставити га на расположење ратујуће стране само ако не могне доказати да је био приморан да правац промени.

II. — Сваки неутрални воз, који стоји на расположењу једне од ратујућих страна, било цео, било од чести, било за предмете потребне рату и онштој потрошњи, без да је на то приморан оружаном силом ратујуће стране, *губи* свој карактер неутралности и треба га сматрати да припада ратујућој страни, и са њим поступити као са железницама ратујућих страна према правилима, која смо горе изложили. Кад је неутрални воз приморан да служи којој од ратујућих страна, онда је нужно да се *тачно констатује*, да га је сила ратујуће стране приморала да промени правац и да јој учини услугу за цел рата и онда противник, код таквог доказа о вишој сили, дужан је да неутрални воз пусти у слободну циркулацију, а она ратујућа страна, која је нагнала воз да служи њеним целима ратним, дужна му је штету накнадити.

III. — Возови са болесницима имају се сматрати и са њима се има поступати као са неутралним возовима, без

Обзира на њихов правац, па баш и кад би они били управљени на какво утврђено место непријатељево.

IV. — Отуда излази да неутрални возови имају у начелу право слободног приступа на територије ратујућих страна у колико они не би прекорачивали прописани ред вожње. Тако се има признати да се ред вожње за *неутралне железнице* не прекида објавом рата; али ако ратујућа страна нађе за нужно, она може увести нов ред возидбе возова, само тај нови ред мора бити специјалном наредбом прописно *објављен*.

V. — Последица је ових правила, што код возова неутралних железница не може бити *права блокаса* сличног морском блокусу, ни на артији, ни у пракци. Објава рата не мења саобраћај између неутралних возова и возова ратујућих страна у колико се то не тиче товара возова о чему ћемо мало час говорити. И тако принцип и право повреде блокаса *не постоји* за неутралне железнице; међу тим од овог општег правила има један изузетак. Кад оружана сила постави *оцсадно стање* у неком месту саобраћај се прекида како за неутралне железнице тако и за железнице ратујућих страна. Ако неутрална железница повреди овакав сувоземни блокус, онда, према законима рата, има места конфискацији воза.

VI. — Кад се воз *састоји* из вагона неутралне железнице и вагона ратујуће стране, онда противник заузимајући такав воз треба да издвоји вагоне и да неутралној железници стави на расположење материјал који јој припада.

VII. — Ако је, напослетку, ратујућа страна приморала неутрални воз да јој учини неке услуге у вучењу било за посредну, било за непосредну потребу рата, онда неутрална страна, осим накнаде штете, која јој у сваком случају припада, има право да од ратујуће стране тражи разлога, за њен поступак. Кад би, дакле, једна ратујућа страна уватила такав неутрални воз или материјал, који је друга ратујућа страна својевољно употребила тако, да јој тај воз падне у руке баш онда, кад он непријатељу врши какву ратну услугу, онда она треба да врати воз и вагоне неутралној држави, разуме се, под условом ако није било споразума између неутралне државе и ратујуће стране, која је воз употребила. Ако је, напротив, неутрална држава ставила једној од ратујућих страна драговољно своје возове на расположење, онда не само да не може бити говора о неутралности саобраћајног материјала, но и неутралност саме државе долази у питање.

Овакав поступак био би повреда опште неутралности, која собом вуче све последице сличних преступа.

Примена ових правила, за која ми мислимо да се могу сматрати као главна правила, дала би повода читавој серији специјалних питања. Овде је довољно, да их напоменемо као полазне тачке за даље развиће овога дела ратнога права: ово у толико пре, што ћемо у идућем делу изложити разлике, које су пракци много важније, и којима ћемо у исто време попунити оно, о чему смо горе говорили.

(Свршиће се)

БАШТИНА И СВОЈИНА

или

КОЛЕКТИВИЗАМ И ИНДИВИДУАЛИЗАМ КОД СРБА

написао

Мата Радосављевић

(НАСТАВАК.)

Модерни законодавац сматра право баштино и право сопствености за једно и исто. — Овим нам износи двоструке доказе свога незнања, прво: да апсолутно ни најмање не познаје право баштино, друго: да не познаје довољно ни право сопствености. — Да ли је модерни законодавац срањавао ова два права? — да ли је он и завирио у старе српске споменике? —

Велимо да није. — Да је модерни законодавац, којом срећом завирио у старе српске споменике, он би се на сваком кораку спотицао о баштину, а право сопствености неби *нигде* нашао.

Цар српски кад некоме даје земље у баштину, он их не даје само њему, већ: *њели и сину и унуку и праунуку, свему останку по мушком колону како крв пође и подаје* — дакле онима који су се већ родили, онима који се још нису родили, па чак и онима који се можда никад неће ни родити. Нека нико не мисли да је стари законодавац глуп, јер он земље не даје лицу већ породици. Он зна шта је то *дати у баштину*. Даје ју: *да ју држи као сваку своју суштину баштину* — а што се данас не зна шта је то суштина баштине, томе није он крив. Даје ју: *да ју држи као своје рођено*, — а модерни законодавац не зна шта је то држати као своје рођено, јер

стари Римљани су чак и децу своју продавали. — Дати у баштину значи *дати породици у имовину*. — Ако породица није потпуно развијена (задруга), већ само је у клици (инкохитина), томе није крив стари законодавац. Он и у једном и у другом случају даје земљу *у баштину*, што ће рећи, да се и једно и друго по истом имовинском начелу управља. — У осталом у друштву у којем не влада личност, већ у којем је фактор и основа породица, нема смисла тражити право сопствености.

Да је модерни законодавац потражио у старим српским споменицима право сопствености, неби га нашао. Нашао би нешто овоме слично, а то је *resolium*. Но ово има само сличности са сопственошћу, још није пак *право сопствености*. Нашао би: *купљеницу*, *прђију*, *resolium*, *доту* и т. д. што све није баштина. Баштина је главна имовина код старих Срба (у почетку није ни било никакве друге имовине сем ове баштине), а *купљеница*, *прђија* и т. д. то су имовински појмови који су се тек доцније развили (а узгредна и незнатна су имовина). То су управо изметци од баштина. Кад се баштина изметне, онда се она претвара у *купљеницу*, *прђију* и т. д. *Купљеница*, *прђија* и т. д. по економним законима, који српским животом владаху, брзо се опет претвараху у баштину. — *Прђија* и *прђијање* то је у српској породици веома омрзнуто, и онај који се много таквим стварима бави, тај се обично из задруге избацује и одељује.

Но кад у старим споменицима нема права сопствености, има ли у модерном закону права баштиног? —

Има и помње се шуња реч баштина. — којој модерни законодавац ни смисао незна — а права баштиног нема. Јер: (§. 211) „Све ствари, добра и права, која Србину припадају, јесу његова својина или *сопственост*, које ће рећи, да је сваки Србин савршени господар од својих добара, тако да је он властан, ова по својој вољи уживати, с њима по вољи располагати, и свакога отуда искључити, наравно по пропису закона. — (§. 476) „Све имање било оно од предака наслеђено или прибављено и стечено сматра се као *сопственост*, с којом сваки располагати може по својој вољи“. — По овим параграфима сва имовина је претворена и претоњена у сопственост, сматра се за сопственост, с тога о баштини не може бити речи. — Ово важи такође за задругу. Јер: (§ 522) „Све што коме у задружној смеси припадаје, било главно, било припољено, поновљено или стечено сматра се као *сопственост*,

по којој се право располагања мери и ограничава према свима у задрузи живећим наследницима“. — Где је модерни законодавац од права сопствености одступио, знак је, да није остао досљедан сам себи, да је своме мозгу а модерном српском друштву створио неприродне појмове. —

II.

Да пређемо сада на сам предмет испитивања нашег. Да потражимо у старим споменицима српским својства и особине *баштине*, а у модерном законнику својства и особине *својине*, те да их поредимо и срањујемо.

Па какве су сличности а какве разлике између баштине и својине? —

И баштина и својина јесу појмови о имовини, и то појмови о приватној имовини.¹⁾ У томе су ти појмови слични.

Иначе пак баштина и својина јесу два екстрема, два по све супротна појма у историјском развоју приватне имовине код Срба. Баштина означава породичну, а својина напротив личну имовину.

Према овоме баштина и својина имају пре свега својих општих својстава која их карактеришу као имовину у опште. Сем тога баштина има својих самосталних особених својстава, а својина опет својих, по којима се ова два појма разликују међу собом и од осталих имовинских облика. И ми ћемо говорити најпре о општим својствима баштине и својине, а затим о њиховим особеним својствима.

Истина је обично скривена умотана и увијена, а често и затрпана у којекаком глибу и блату, те ју је тешко наћи, али кад се изнађе, она је обично проста и лако појмљива; јер је светла и јасна. Код социалних појава је тим теже изнаћи предмет испитивања, што је друштвени живот јако сложен, и што се често разне чињенице и разни односи овде сучињу и исплићу. Сем *својине*, која је мање или више стајала позната, јер у данашњем друштву влада, нама је потребна *баштина*, и то баштина као прави и овејани економни појам српског народа, ван свију оних својстава, која су јој у току њеног историјског развоја с поља наметнута и усљед којих је она управо дегенерирала и изметла у својину. Овакву баштину не можемо наћи у модерном законнику, јер данас и

¹⁾ Супротност од имовине: сеоске, племенске, народне, државне и т. д.

код Срба влада својина. Па и при изучавању баштине из старих српских споменика налазимо на велике тешкоће, јер сви ови споменици датирају се из феудалног доба; ваља нам се дакле особито чувати да се при испитивању нашем не заплетемо у феудализму, те да отуда не изнађемо какво погрешно својство за баштину, које феудализам карактерише; и које припада искључно феудалној племенитој имовини средњег века.¹⁾ Под феудализмом баштина је већ почела да се дегенерира и измеће у својину.

(НАСТАВЉА СЕ.)

ГРИЖА САВЕСТИ КОД КРИВАЦА (КРИМИНАЛНА И СТАТИСТИЧКА СТУДИЈА*)

НАПИСАО

Х. ФЕРИ

ПРЕВЕО С ФРАНЦУСКОГ

К Ж З

Грижа савести је аргуменат на који се често позивају појете и романтичари, који пишу не познавајући сигурно физиолошко стање правих криваца. Честитом човеку одвратно је и да помисли да он може учинити неко кривично дело; он осећа да и ако би по несрећи, попустио неком злочинном покрету свога духа, његова савест, угушена за тренут, пробудила би се много снажнија и мучена грижом. Поштен човек мисли да и зликовци осећају исто тако.

Криминалиста-психолог, који пажљиво проматра кривца, да из природних узрока кривце изведе практична и теорична правила за одбрану друштва, долази до следећег резултата: ако се изузму кривци, који учине кривцу под утиском страсти или изванредне околности, обични зликовци, због моралне неосетљивости која им је заједничка, као што не осећају одвратност пре но што изврше дело, тако и после извршења не осећају грижу савести.

¹⁾ „У баштину и племенито“, а често само „у племенито“, каже се у старим споменицима српским. Није нам потребна ова племенита имовина средњег века, већ баштина као економни појам у опште, као тежачки српски појам о имовини.

²⁾ Штампано у Studi Senesi 1884 год. у Сијени (Италија) и у француском преводу у Bulletin de la Société générale des Prisons. 1885 год.

Класички криминалисте врло лако признају осећај гриже савести за учињено дело, и ово или за то, што они кад суде о кривцима, обзиру се само на оно што мисли поштен човек или што њих руководе другче правне и моралне идеје. Зато је добро да се од самог почетка, на позитивни начин, утврди карактер праве гриже савести, да би се могле разумети извесне манифестације, тако честе код криваца, манифестације које међу тим, само изгледају као грижа савести.

Обично се разуме под грижом савести признање и туга, које изазива извршено дело; но свако незадовољство и свака туга нису довољни да створе праву грижу савести; морална савест тражи јачу санкцију. Други се карактери морају удружити са ова два првобитна знака, особито у случају убиства, те да просто незадовољство уздигну на висину праве гриже савести. Мислим да се ови карактери могу извести из оних спољних манифестација, о којима сам горе говорио.

Тако, док у случају праве гриже савести видимо да се нагло и неизбежно пробудило морално осећање, које је страст или друга каква патолошка појава тренутно угушила, ми констатујемо, на против, у простом случају незадовољства заинтересовану бригу о несрећи, коју је кривица створила, и егоистични осећај да се избегну или да се смање тужне последице које отуд могу изаћи.

Отуда се развијају следећи карактери, који установљују стварну разлику између гриже савести у правом смислу, и незадовољства, које су обични проматраоци и криминалисте тако лако побркали.

У случају праве гриже савести, туга и кајање обелодањују се непосредно за кривицом, још онда када кривица није позната. У случају привидне гриже савести, и код криваца који немају никаква морална осећаја, ова факта (туга и кајање) јављају се тек у тренутку, када ће се казна изрећи, или пошто је ова изречена; ово бива поглавито у случају смртне осуде.

Док је у првом случају грижа савести независна, или боље рећи противна интересима окривљенога, у другоме случају, напротив, мора се напустити свака нада да неће бити кажњен, и кајање може служити само да разњежи судије, и да их умилостиви; оно може бар помоћи осуђенику да поднесе муке и страховања пред неизбежном смрћу, онда, кад се он почне Богу молити, са егоистичним осећајем да тако ископи вечни опроштај.

Права грижа савести не престаје и не смањује се, чим је кривац ослобођен или благо осуђен; она још траје, и ишче-зава тек са временом. У привидној грижи савести, на против сви спољни знаци престају, или уступају место осећајима задовољства, чим се избегла осуда или свака озбиљна казна.

При правој грижи савести кривац се боји саме своје лич-ности, негова је пажња управљена на жртве његова дела, и он чврсто и искрено изражава жељу да поправи зло, које је учинио. У случају привидне гриже савести кривац мисли на своју личност, и на судбу која га очекује; он по некад мисли на судбу своје фамилије, али га се ни мало не тиче туга и зло које је његов преступ могао другоме нанети. Најзад, кривац који није изгубио сваки морални осећај, и кога мучи грижа савести, скроман је и жалостан, благ је сиром другима; а строг сиром себе; кривац који је само незадовољан због учињених дела, насилан је и страстан, он говори увек љутито, денунцира саучеснике, и њих криви што се налази у таквом положају.

Ето како признање својих кривица и незадовољство што их је учинио, нису увек довољан доказ да кривац осећа грижу савести, а ово и онда, када би уз ова два факта ишла ми-мика, која може да разнежи, као што су сузе или побожност. Нарочито у случају убиства, ови психолошки знаци треба да буду резултат праве реакције, која доказује да се у кривица разбудило морални осећај. Површни посматраоци често узимају привидну грижу савести за истишту.

Усвајајући као критеријум истините гриже савести ово неколико изложених психолошких карактера, можемо сада, користећи се проматрањима, која ћемо на другом месту потпуније изложити¹⁾ у класи обичних убиства (за разлику од убиства које је изазвала страст или лудило), доказати потпуно отсуство гриже савести за учињено дело.

Ако почнемо са испитивањем посредних доказа, који из-носе главне карактере привидне гриже савести, ми налазимо, у првом реду, уворно одрицање извршених кривица. Ово од-рицање, као што показује жељу да се избегне казна, у исто доба очито доказује апсолутно отсуство сваког моралног осе-ћаја код кривца. И ово за то, што морални осећај не постоји код великог зликовца, или је угашен. Сем историја кривичних процеса (ваља искључити из њих политичке процесе), који

¹⁾ О убиству проучаваном у односу на науку, законодавство и судство.

очевидно доказују, да се нарочито код разбојника констатује овај дух порицања учињеног дела, ја сам сам могао, проматрајући седам стотина осуђеника, у апсанама у Пезаро и Кастиелфранко, извести следећа факта: Од оних који су били осуђени за тешке злочине, порицало је 42⁰/₀; код оних, на против, који су били у апсу за мање кривнице (обични крадљивци) сразмера је била само 21⁰/₀. То није све: док у робилашници у Пезаро осуђеници одрицаху у сразмери 38⁰/₀, у апсани у Кастиелфранко, где се примају осуђеници за кривнице мањег значаја, одрицање се јавља у сразмери 4⁰/₀. Ова разлика јасно показује психолошко стање разних осуђеника.

Томе ваља додати ову другу особеност. Међу онима, који са великим јогуњством одричу, готово сви се представљају као невини и сажавују несрећне околности, које су их одагнале у апсану, но одма за тим, они се, у разговору, пуштају у шале, које очигледно показују да они јогуњасто одричу.

Други један посредни доказ да нема гриже савести код осуђеника, налази се у томе, што се они ни мало не интересују за невоље, које су могли нанети својим жртвама. Ово непрестано примећују лица која живе апсанским животом. Проматрајући разне апсенике и сам сам ово уочио. Осуђеници се најмање брину да накнаде штету коју су учинили; они су убеђени, и ако то неби били, они све чине да се убеде, да су њихови дугови исплаћени, и да су они намирени са онима, које су покрали или преварили. Овај је факт утврђен бројевима, које нисам могао наћи у статистици талијанској, али сам их нашао у статистици казних завода француских.¹⁾

Има још један карактер, који показује потпуно отсуство праве гриже савести, то је радост што се избегла свака казна или што се добила мања казна но што је заслужена. Легранди Сол спомиње једног игумана, који, спроведен суду, што је обешчистио и убио једну девојчицу, симулираше лудило. Искусна и способна лица не дају се праварити, али поротници, изричући да је крив, признадоше му олакшавне околности. „Вративши се у ћелију, игуман не могаше уздржати радост што је умакао смртној казни, он признаде да је симулирао лудило.“ Адвокат Кремије, бранећи неке лопове који су у исто време извршили и убиства, издејствовао им је олак-

¹⁾ Statistique des prisons en France за 1874 год. издања 1877 год. стр. 62
Такође: D' Haussanville, Les établissements pénitentiers. Стр. 251.

шавне околности. Кад им је саопштена одлука, они, као што он вели, показаше „неописану радост“. Истога дана Кремије брањаше једнога убицу и успео је да обори предумишљај. Чим је оптужени сазнао одлуку „бацно је капу у вис, скочио је од радости пред судијама и узвикнуо: каква срећа, та ја ћу бити осуђен само на затвор.“¹⁾ Опеубица Шаму, дознавши да су му поротници признали олакшавне околности „саслушао је читање осуде са стварним задовољством.“²⁾ Један од војника осуђених у Верони 1883, што су некога удавили „узвикивао је радосно и изјављивао неописано задовољство“, кад је дознао да је помплован.

Тако, ако оставимо на страну страх од смртне казне, питања о којима ћемо на другом месту говорити, ми констатујемо да сасвим нестаје гриже савести па и сећања на учињено кривично дело, кад је оно благо кажњено; а ако је казна тешка кривцу је само жао што је кажњен. Тако један од оних које сам проматрао, протествујући што је као невин осуђен, додао је: „Судије су ме међутим јаче осудиле но што то доноси извршено дело.“ Други један говораше: „Осуђен сам на вечну робију, то је неправда, пет или шест година било би и сувише.“ Н³⁾ ма да се непрестано изговара показује нам да га нимало не мучи грижа савести: „Један је дужник, вели он, мрзео на мој живот, тада сам се запитао, да ли треба да ја умрем? и рекао сам себи да је боље да то буде он. Нисам га потревио, без тога.... Што ме је упропастило, то је једна жена која је лажно код суда сведочила, иначе би се ја извукао са једном годином или осамнаест месеца.“ Н. говораше ми: „Учинио сам дело за које ме оптужују; али казна је сувише строга, то није вредило двадесет година.“ Тако су исто одговарали и многи други.

(Наставиће се).

1) Despine, Psychologie naturelle. II, 195, 264, 365.

2) Les parricides, Causes célèbres стр. 29.

3) Писац је бележио нумеру сваког испитиваног осуђеника. Ми то овде замењујемо писменом Н.

НОВ ПРОЈЕКАТ КАЗНЕНОГ ЗАКОНИКА У ИТАЛИЈИ.

Законодавства се у нашој деценији баве како у Европи тако и у Америци променом одн. стварањем казних законика. Јавни живот се развија упоредо с индустријом, која ствара нове услове у друштву, а с развитком јавнога живота и индустрије иде упоредо и развитак свести у погледу морала, вере и закона. Као што су наши стари стремили к мореким и речним обалама, јер су тамо у мору и рекама налазили средства за саобраћај и према томе за увећање и побољшање свог материјалног стања, тако данас, кад је реке и мора заступила железница, јури све к великим индустријским средиштима, где се бар на први површини поглед лакше и брже зарађују дневне потребе, а где се у исто време лакше и брже долази до душевних наслада. Поред осталог наш се век од својих претходника разликује у социјалном погледу још и тиме, што се у њему несразмерно брзо концентрују народне масе по градовима. Остављајући за сад на страну зашто и како то бива, ми мислимо да је то нагомилавање нарочити покретач многим нарочито казним законима, који се труде, да ново стање доведу у извештајан ред. За потврду ове напомене доста је да потсетимо на то, да су у последње време издале нов казн. законик *Холандека*, *Њујорк* и т. д. а да се ради на промени целокупног казн. законодавства у Русији, *Енглеској*, *Француској*, *Италији* и т. д. да и не помињемо многе специјалне законе казненосправне природе новијег времена.

Ми ћемо овом приликом да обратимо пажњу читалаца на пројекат за нови италијански казн. законик. На ово нас побуђују две околности, и то прво: што се, цела данашња правна наука у Италији одликује нарочито еписима по казн. праву, а као што је лако појмити, ту је онда и полемика најјача и најживља; у овом случају тим пре, што је тамо од неколико година узела нарочити мах *Ломброзова антрополошко-криминалистичка школа*, која изгледа, да ће не само у казн. праву но и у друштвеним наукама у опште да створи епоху, а друго с тога, што се тамо на промени казн. законика већ одавно ради, те Италија није само с тога још дошла до свог казн. законика, што се тамо у науци није дошло до општих, позитивних поставака. У кратком времену од неколико година ово је већ четврти пројекат казн. законика за краљевину Италију.¹⁾ Италијански министар правде *Тојани* поднео је његов први део скупштини 11. (23) Новембра прошле године. Овај први део броји 108 чланака, од којих

¹⁾ Њему су претходили пројекти *Ценарделија* и *Манчинија*, *Савелија* и *Песине*.

Уводни говоре о међународном казн. праву, чланци I. главе о казнама (облици, мера казне, потпуност, прелаз из једне врсте к другој, дејство и извршење) чланци II. главе о казним делима — реатима — (основи који искључују казну; покушај; промашен злочин, саучешће и т. д.) III. о поништењу казнене тужбе и казне.

И ако се код нас у последње време нису чули готово никакви гласови о промени нашег казн. законика, ипак мислимо да неће бити излишно, да овде изнесемо у најкраћим потезима главне, начелне ствари из овога пројекта.

Тако се у уводним наређењима дефинише казн. дело — реат, на следећи начин: „Реат је свака радња или нерадња за коју законик специјално одређује казну. Реати су злочини, ако им се противставља криминална казна, преступи, ако се казне поправном (correctionnelle) казном или истуи, ако су остављени полицијској казни.“ Чудновато. Већ у самоме првом чланку разликују се сви досадањи пројекти како међу собом тако и од најновијега. Док су сви досадањи полициске иступе издвајали из казн. законика и остављали их полициским уредбама закону за јавну сигурност и т. д. дотле се овај враћа на стару поделу, прокламовану 1791 у Француској; а за тим отуда пренеселу по осталој Европи.¹⁾

У погледу на међународно казн. право одређује пројекат (§ 3) да „се казн. дела извршена у земљи од поданика или странаца кањвају по закону краљевине.“ Чудновата су два следећа наређења истог §-а: „Италијанском грађанину ће се судити у Италији, и ако му је (по истом предмету) већ једном у иностранству суђено“ и „иностранцу, коме је у иностранству суђено може се у Италији још једном судити.“ Као што одмах пада у очи, ово и сувише противречи у опште примљеном начелу казног права, да се за исту ствар нико не може два пута потрзати на одговор (ne bis in idem), а што је у пројекат ушло, објашњује се само уливом старијих италијанских казнених законика. Остала су наређења у овом одељку савремена и одговарају захтевима, који су на овом пољу у последње време заступали нарочито Манчини и Холцендорф.

Први одељак I. књиге говори о казнама. Чл. 10. дели ове у криминалне, где долазе а) робија б) заточење в) прогонство и г) за-

¹⁾ Ова подела је задржана и у руском пројекту од 1872 год. против чега је устао нарочито проф. Гајер у својим критичк. студијама под насловом: Der neue Entwurf des allgemeinen Theils eines Strafgesetzbuches für Russland у III и IV. књизи Листове Zeitschrift für gesammte Strafredenwissen schaft. Види нарочито III. стр. 606 след. — Њујоршки казн. законик (§. 4) од 1881. године зна само за злочине и преступе.

брава вршења јавних дужности, за тим у *поправне*, где спадају а) затвор, б) притвор (*detenzione*), в) ограничење у погледу извесних права (*confino*), г) ограничење на извесно место пребивања (*esilio locale*) д) новчана казна и Ђ) одузимање државне службе, — и најпосле у *полицеске*, где долазе а) полицески затвор (*arresto*), б) новчана казна и в) забрана вршења извесне радње.

Као што се види, међу овим казнама се нигде не говори о смртној казни, што је врло радосна појава и то тим пре, што у њој ни у пређашњим пројектима није било говора. Што се пак извршења казне у казним заводима тиче, у пројекту је мање више усвојен иреки посредни систем, готово онако исто, како је то г. Тауфер предложио за наш нови казни завод.¹⁾

У другом одељку говори се о казним делима (*reati*), и то редом, који је већ горе изложен. За нас су овде важни §. §. 59—61 пројекта, који говоре о казненој одговорности одн. урачуљивости и који гласе: „Неодговоран је за извршено дело онај, који се у тренутку извршења налази у стању лудила (*folia*) или у ма ком другом душевном стању, које одузима свест да се врши *казни* дело, као и онај, који је на извршење дела нагнао силом, којој се није могао одупрети“ (59)...²⁾ „Ако је који од основа, поменутих у прошлом чланку такав, да сасвим не ослобођава од одговорности, али ову умањује, то казну треба ублажити за 1—4 степена. У овом случају судија може наредити, да дотични издржава казну у каквом заводу за уточиште (*casa di custodia*)“ (60)... и „Одређења §. §. 59 и 60 важе и за онога, који се у поменутом стању налазио у тренутку извршења казни дела и следством пијанства. Ако је у случају §. 60. пијанство било већ уобичајено, то ће ублажење казне бити само за један степен, али ово неће моћи ни пошто следовати, ако се дотични опио у *намери*, да лакше казни дело изврши или да тиме казну ублажи“. (61)

За нас је важио и одређење чл. 65. где се преступници деле по годинама старости у 1) класу сасвим неодговорних, која траје до навршене 9 године узраста, 2) у класу где судија има најпре помоћу стручњака да реши, да ли је оптужени могао појмити важност извршеног дела и где се или примењује блажа казна или се окривљени сасвим ослобођава — до навршене 14 године, 3) у класу, у којој се

¹⁾ Види Жујовић М. Миланско. Прилози за реформу казних завода Београд 1887 стр. 47, след. и 121—128.

²⁾ Чл. 34. тосканског казни законика гласи: „Повреде казни законика неће се урачуњати онеме, који у тренутку њиховог извршења није био свестан својих поступака, и коме није стајало до воље, да једно дело изврши или не.“ Овом члану је пребачен лаконизам, а с тога се нашло за нужно, да се горњим замени.

прописана казна ублажује за 2—3 степена ономе, који је прешао 14. годину, али је навршио 18. годину, и најпосле 4) у класу, у којој се казна само за један степен ублажује и где спадају они, који су навршили 18. али још немају 21. годину. — Приметити је, да се овде није обраћала пажња на потпу разлику, што је према данашњем стању науке требало чинити. На ово се надовезују одређења о глувонемима који су — ако нису нарочито обучавани — за своја дела сасма неодговорни, јер не познају друштвене односе.

У одређењима о покушају и промашеном злочину нема готово ничега новог. Овде је само приметити, да пависки професор *Буццелати* захтева, да се покушај као такав сасвим уклони из казн. законика и да се пренесе у полицијски законик „о јавној сигурности“, те да се према томе полицијски и казни.

Даље се говори о саучесницима, о поврату, при чему се овај у правом смислу подразумева само онда, кад је поновљено дело по тежини казниности или по јачини мотива равно већ једном кажњеноме (§ 70), и најпосле о застаривању.

Ми смо сматрали за нужно, да штованим читаоцима „Бранича“ изнесемо у кратко најглавније, начелне ствари овога новог пројекта за велики италијански казн. законик. Колико смо и како тај посао умели извршити — остављамо њиховом суду. Ми сматрамо за дужност да овде још напоменемо, да већина виђенијих преставника италијанског казн. права с овим пројектом нису задовољни, већ мање више захтевају, да се за основу узме већ горе поменути Песинин пројекат.

М. Р. В.

ИЗ СУДНИЦЕ.

XXIII.

Недостатци на писменом тестаменту не могу се доказивати сведоцима

(ОДЛУКА ОПШТЕ СЕДНИЦЕ КАСАЦ. СУДА)

Марија, Јованка и Даница тужиле су суду Борђа Н. тражећи да им уступи извесно имање, које он држи у своје име, а на које оне имају искључно право наслеђа као унуке умрлог Цветка, од његових ћерака Катарине, Зорке и Стојке, као једине њихове законите наследнице.

Тужени је признао у свему навод тужитељица, али им одбија право на тражење наслеђа, јер је исто њему умрли Цветко као уст-

њенику завештањем оставио, у коме је уједно и свакој ћерци дао по један део, сем ћерке Катарине, која је пре њега умрла. За доказ свога навода поднео је у оригиналу написани тестамент умрлог Цветка а позвао се и на сведоке, на истоме тестаменту подписане.

И сведоци на рочишту одиета потврде, да их је умрли к себи позвао и пред њима своју последњу вољу исказао и тада да је нешто од имња дао својим ћерима: Зорки и Стојки, а све остало имаће да је завештао туженоме (као своме усењенику) што је овај зарад њега своје имаће и изгубио. И кад је тестамент пред њима прочитан, онда је умрли Цветко био сасвим при чистој свести и изјавио, да је доиета записана његова воља.

Према овоме суд узме, да је испитаним сведоцима по §. 213 и 218. грађ. суд. пост. и §. 432 и 433 грађ. зак. доказано, да је спорно имаће умрли Цветко туженоме Ђорђу завештао у наслеђе што га је као усењеник до смрти чувао и према томе да ово имаће има и остати као његова својина, а да наводу тужилачке стране, као да поднесећи тестамент не вреди, што није назначено на њему да је писац умољен да га напише, и што се не види, да је исти прочитан завештаоцу пред сведоцима, нема места, кад је сведоцима испитаним доказано, да су они од стране завештаоца нарочито позвати да буду сведоци његовог тестаментa, да су сви заједно били и да је завештаоцу од стране писца завештање пред њима прочитано и они се подписали. А тако исто да нема места ни оном наводу тужилачке стране, да им је овим завештањем умрли Цветко окрњио закони део, пошто закон у §. 477 грађ. зак. даје права на закони део само рођеној деци умрлога, те тако би овај закони део могле тражити само ћерки пок. Цветка, за живота свога да су хтеле, а пошто су оне померле, ово се право не може прострети према реченом законском пропису и на тужиоце као унукe умрлог Цветка, а сем тога истим сведоцима доказано је, да су и Зорка и Стојка овим завештањем добиле извесан део имања. С тих разлога 17. Априла 1885 Бр. 2230 пресуди: да се тужилачка страна одбије од свога тражења као неумесног.

Апелациони Суд одобри ову пресуду.

Касациони Суд по жалби нађе, да та пресуда не одговара закону, јер спорни тестамент нема услова у §. 435. грађ. зак. изложених, а ти услови морају се испунити при грађењу писменог тестаментa и на самом тестаменту забележити, да су заиста испуњени. Према наведеноме суд је погрешно, што је сматрао да се и испитом сведока може доказивати, да су испуњени услови у §. 435. изложени.

Апелациони Суд не хтедне ове примедбе Касац. Суда примити из разлога, што сматра, да не стоје разлози Касац. Суда, као да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

спорни тестамент поднети од стране туженога Ђорђа не вреди, што нема услова из §. 435. грађ. закона, а на име што на томе тестаменту није записано, да је исти тестамент пред сведоцима од једнога сведока прочитан, и што на њему није написано, да је завештаоц изјавио, да му је тестамент прочитан и да је то његова последња воља као и то, да се испитом сведока не може доказивати испуњење тих услова из §. 435 грађ. закона. А не стоје са тога, што Апелациони Суд држи, да то нису *суштествени недостаци* једног тестамена те да исти због тих мана не вреди. Стварни недостатак могао би бити, кад на тестаменту нема подписа довољног броја сведока, па би се то испитом других сведока накнађавало — који случај овде није. Али у овоме случају, где је испитом сведока, који су на самом тестаменту подписани, доказано, да су они од стране завештаоца *нарочито позвани* да буду сведоци његовог тестамена, да су сви заједно били, да је исти од стране писца тестамена пред њима и завештаоцем прочитан, и да је завешталац изјавио, да је то његова воља, дакле оведочили, да су при прављењу тестамена испуњени сви услови, који се §. 435. грађ. зак. траже, — такав тестамент има вредности као пуноважан доказ.

Но Касациони Суд у својој општој седници 14. Маја 1886 г. Бр. 1575 не прими ове противразлоге Апелац. Суда већ одржи примедбе свога одељења и препоручи му, да по истима и поступи. Дакле изрече, да се сведоцима не може доказивати испуњење услова из §. 435. грађ. зак. који би на писменом тестаменту недостајали.

В Е С Н И К

Законски предлози за овогодишњу скупштину односе се на све гране државне управе. Међу предлозима правосудске струке налазе се закон о стеццином поступку, закон о устројству судова и закон о правозаступницима. Овај последњи законски предлог оснива се на пројекту, који је скуп јавних правозаступника у Србији усвојио, али, као што дознајемо, са извесним изменама, које међутим не обарају начела, усвојена у поднетом предлогу од стране правозаступника.

* * *

Министар Правде г. Ј. Ђ. Авакумовић, ради, као што дознајемо, на великом научном делу о теорији казног права. Раније монографије г. писца по овом предмету, које су нашем правничком свету познате, ући ће свакојако, можда у неколико промењеном облику, у

ово велико дело, које ће износити преко сто штампаних табака. Чужемо да су први табаци већ у штампи. Дело ће излазити у више свезака.

* * *

Уставотворни одбор. Ужи одбор за израду новог устава, у коме су г.г. Ђорђе С. Симић, Дим. Радовић и Гл. Гершић, имао је до сада више седница, у којима су израђени чланци о виду државне владавине, о подели земаљској и о правима и дужностима српских држављана.

ОДГОВОРИ АДМИНИСТРАЦИЈЕ.

Г. Дру. Јакову Радошевићу адвокату у Вел. Горици. Примили смо 6. фор. ау вр. као претплату на лист „Бранич“ за другу половину 1887 год.

И З Ј А В А

Са данашњим бројем отступај од уређивања друштвеног органа „Бранича“, које је од сада поверено г. Ђорђу А. Ненадовићу правозаступнику.

Сматрам за дужност изјавити своју захвалност удружењу, које ми је до сада поверило уређивање листа, г.г. сурадницима, који су за време мога уредништва лист умно потпомагали, као и уредништвима оних српских и словенских листова, који су „Бранич“ наклоно оцењивали и препоручивали.

Милан Ст. Марковић

ВЛАСНИК:

Удружење јавних правозаступн. у Србији.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Милан Ст. Марковић

ЈАВНИ ПРАВОЗАСТУПНИК.